

Alexis JENNI**Francouzské umění válečné**Překlad Danuše Navrátilová
Argo, Praha 2013, 611 s.

Soused u baru se ke mně naklonil, ukázal na toho člověka prstem a dost hlasitě, aby to všichni slyšeli, mi zašeptal do ucha: „Koukni na toho chlapíka, co zabírá všechno místo novinami, to je veterán z Indočíny. Ten tam dělal panečku věci!“ [...] Indočina! To slovo už nebylo ke slyšení, leda jako urážlivé synonymum „staré vojny“, dokonce už neexistovala ani ta oblast; její jméno skončilo v muzeu, ve vitríně, jeho vyslovení bylo nepřístojné. Odkojila mě levice, a pokud to vzácné slovo proniklo do mé slovní zásoby, provázel je týž příděch hrůzy nebo opovržení, jaký provázel všechno koloniální. Musíte se ocitnout ve starém baru, jemuž hrozí zánik, mezi pány, v jejichž útroběch závodí rakovina s cihřozou, musíte se ocitnout na samém konci světa, v jeho sklepení, mezi lidskými troskami, abyste uslyšeli melodii tohoto slova. (s. 30)

Viktorián Salagnon vstupuje na scénu slovy bezejmenného vypravěče, jenž povýšil nectížadost a ústup ze společenského žebříčku na novou úroveň. Své poslední „řádné“ zaměstnání zasvětil výhradně maniakálnímu absentérství. Z obsahu druhé kapitoly, přesněji glosy: Žil jsem lépe, ale zabil jsem to, se čtenář dozví podrobnosti o předchozím životě tuctového „nehrdiny“, jímž může být každý z nás. Navzdory příznivému osudu – středostavovské zázemí, kvalitní vzdělání, pevné zdraví, krásná žena, pěkný byt, slušná práce – se rozhodl být šťastný tím, že ničím nebyl. Přestal se starat o zvyšování životní úrovně a našel útočiště v boudě na střeše, aby zhlížel na staré lyonské město: Tam, kde jsem teď, se skoro nedá žít, nikdo mě nenavštěvuje, jsem tu sám, a proto jsem šťastný. (s. 103)

Neschopnost komunikace vedla ke zhroucení vzájemnosti, třebaže to s manželkou nevybuchovalo, ale „jen“ tiše neklapalo: *Víkendy jsou vhodné ke zhroucení. Jsme víc spolu, a přestože děláme všechno pro to, abychom měli časový rozvrh nabitý, prázdná okénka se najdou.* (s. 107–108)

Po dobrovolném odchodu na šikmou plochu mladý muž pouze doufal [...], že dělat budu už jen to, co se dělává před smrtí: čekat. A aniž jsem to věděl, čekal jsem na Viktoriána Salagnona, přestože jsem ho neznal. (s. 125)

Jennihovo opus je rozdělen na glosy a romány. Zatímco prvně jmenované oddíly jsou vyhrazeny především toku filozofických úvah anonymního hrdiny, plných odkazů na francouzskou historii, jazyk a umění, „literární“ část je mocný proud „dějin“ ze života Viktoriána Salagnona, promlouvajícího ústy „antihrdiny“. Mladík, jehož jméno se nikdy nedozvíme, sdílí se starým mužem stejnou vášeň: malování. Stává se jeho učedníkem a nakonec vypravěčem, třebaže psaní nepatří k jeho silným stránkám.

Glosy a romány se navzájem doplňují, vyvracejí, potýkají a nalézají. Koloniální války střídají ty novodobé, kdy se francouzská předměstí stávají etnickým bojištěm, kde nikdo nevíteží, ale všichni něco ztrácejí: *Války, které jsme vedli tam, jsme vedli také tak, a prohráli jsme je, protože jsme používali obrněné kolony. Zdálo se nám, že pancíře nás chrání. Se všemi jsme zacházeli surově; hodně jsme jich zabili; a války jsme prohráli. Všechny. My. Policisté jsou moc mladi. Posíláme kluky v obrněných kolonách, aby nám vrátili vládu nad zakázanými zónami. A oni nadělají spoušť a odjedou. Jako tam. Válečné umění se nemění.* (s. 244)

Hutnost textu, popisovaná zvěrstva, lidské bestie, nechybějící na žádné ze soupeřících stran, poselství humanosti, nevyslovená, ale přesto citelná naděje tam, kde se oba hrdinové dobí-

rají k lepším, nebo alespoň přejícím zitrkům, ve mně evokovaly „tmavé“ Célineho romány (*Cesta do hlubin noci* jen o „fous“ nezískala Goncourtovu cenu).

Jenni vkládá do úst obou mužů zajímavé paralely, tak či onak promlouvající k historii, válce a nemožnosti uchopení pravdy/skutečnosti: *Náš život je statistika, statistiky popisují život lépe než jakékoli vyprávění. [...] Všechna vyprávění jsou pravdivá, ale ve srovnání s čísly nemají žádnou váhu. [...] To, co jazyk nesděljuje, stojí mimo chápání.* (s. 104–105) *Čísla se vrývají, protože jsou jasná, pamatujeme si je, tudíž jim věříme.* (s. 8–9)

Náš levicový intelektuál sleduje (s dívkou v posteli) televizní přenos z války v Perském zálivu a přemítá nad tím, jak je: *Armáda [...] ve Francii téma k zlosti. Nevíme, co si o těch chlapcích myslet, a hlavně co si s nimi počít.* Na druhou stranu překvapeně přiznává: *...v roce 1991 [jsme] poprvé viděli odjíždět vojáky objímající své ženy a děti; poprvé od roku 1914 nám ukázali francouzské vojáky jako lidi, s nimiž lze sdílet jejich bolest, jako lidi, jež bychom mohli postrádat.* (s. 13)

Čtvrtá největší armáda světa byla překvapivě rychle vyřízena: *K válce v Zálivu nedošlo, psalo se v novinách, aby se vyjádřila její nepřítomnost v našich myslích. [...] Mrtvých na straně Západu bylo málo, známe je všechny a víme i to, za jakých okolností zemřeli, většinou šlo o nehody nebo o chybnou palbu. Nikdy se nedozvíme, kolik Iráčanů padlo, ani to, jak zemřeli. Jak bychom se to dozvěděli? Je to chudá země, nemají jednu smrt na osobu, byli zabíjeni hromadně.* (s. 20)

Autora trápí nemožnost zachytit „skutečnost“. Po skončení druhé světové války američtí historici zaznamenávali svědectví veteránů (nejen) z pacifického bojiště. Záhy zjistili, že i těm výmluvnějším docházela slova ke sdělení hrůzného prožitku: *Jaké to bylo na Iwodžimě? – Bylo to... bylo to... bylo to kurva drsný, člověče! – To vím, ale jaké to bylo? – Fakt... fakt... fakt tvrdý!* (Richard Holmes: *Obrazy války. Chování člověka v bitvě.* NLN, Praha 2011, s. 16).

Jediným „hmatatelným“ měřítkem

tak zůstává statistika: *V koloniálních válkách se nepočítají mrtví protivníci, protože to nejsou ani mrtví, ani protivníci: jsou to nesrovnalosti terénu, odstraňují se jako ostré kameny, jako mangrovníkové kořeny, případně jako komáři. Nepočítá se s nimi, proto je nikdo nepočítá.* (s. 23) Nechme stranou fakt, že právě vietnamská válka (zejména ta druhá) se nesla v morbidním duchu počítání prokazatelně mrtvých těl nepřátel k poměru vlastních ztrát.

Pravdě se nikdo nepřiblíží, a pokud snad ano, nikdo jí nevěří. Lidé nevěří tomu, co vidí. Vojevůdci lžou stejně jako historici a fáma je potvrzená pravda, zatímco domnělá pravda toliko konspirací, jíž se opíjejí davy: *César lhal, jako lžou dějepřevci, když si k popisu vybírají skutečnost, která jim připadá nejlepší. A tak román a proslulý hrdina utvářejí skutečnost mnohem lépe než činy, nestydatá lež odůvodněná skutky vytváří skryté základy jednání a zároveň střežou pro jeho ochranu.* (s. 55)

Skutečností se nicméně stalo, že na jaře roku 1944 se sedmnáctiletý Viktorián (jak jinak než shodou okolností) přidal k partyzánům. Naučil se tajům pěší války, kdy se se svými spolubojovníky přeměnili v dešť a potok, jichž se nepřítel nemohl nikdy zmocnit. Ve chvílích volna kreslil své druhy ve zbrani. Jeho vášeň nejprve vzbuzovala smích, ale později respekt a obdiv. Balící papír, putující „z nebe“ společně s potravinami, střelivem a výbušninami, již nikdo bezhlavě netrhal, ale nosil „dvornímu“ malíři. Po skončení války navštěvuje v Alžírsku svoji životní lásku Eurydiku a překvapivě naslouchá úzkosti jejího otce, lékaře, s nímž společně prošli jatkami západní fronty. „Francouzský Alžírčan“ Salomon Kaloyannis popisuje strašlivé vraždění Evropanů a neméně brutální reakci koloniální správy. Nejvíce jej ale vyděsil jeho válečný souputník, ošetřovatel Ahmed: *Řekl mi, že Arabové už brzy zabijí všechny Francouze. A v ten den, protože jsem jeho přítel, mě zabije on osobně, a rychle, abych netrpěl. [...] Na rovnost kašlu. Byl jsem mladý, byl jsem ve Francii, vyhrával jsem válku. Teď jsem doma*

a jsem podělaný strachy. Věřil bys tomu? Doma, a podělaný strachy. (s. 267, 269)

Po návratu do rodného Lyonu následovalo shledání se strýcem „buřičem“, právě se navrátilším z Indočíny, kde se v prosincové řeži roku 1946 podařilo francouzským jednotkám znovudobýt Hanoj. V truhle, kterou vláčel po evropských, afrických a jihoasijských bojištích, měl pouze Homérovu *Odysseu*, zabalenu do dvou ukořistěných vlajek. První byla nacistická, ta druhá, rudá se žlutou hvězdou, náležela bojovníkovi Viet Minhu: *Ti chlapíci mi nahánějí hrůzu. Oba. Nacistický důstojník naditý zpupností i fanatický mladík z Tonkinu. Oba jsem je viděl živé, a potom mrtvé. [...] nahánějí mi hrůzu, ti chlapíci, protože než by se schovali, aby si zachránili kůži, raději vykrvácejí. Stali se z nich vlajkové žerdi, a padli. V tom tkví hrůznost totalitních systémů, fašismu, komunismu: člověk přestává existovat. Pořád dokola melou o lidu, ale na lidi kašlou. [...] Já válcím, protože jsem neměl čas naučit se něco jiného, a tak se snažím bojovat za něco, co mi nepřipadá zas tak špatné: chci být člověk, sám pro sebe.* (s. 275)

Mlžně tekutá zima roku 1946 nepřála umění. Jelikož inspirace v ponurém Lyonu došla, narukoval Viktorián do své dvacetileté války. Měl o ní jisté představy od svého strýce: *Bahno v rýžovišti se lepí na lýtka, vtahuje nohy, obaluje ruce, paže, dostane se ti až na čelo, jako bys do něj upadl; bahno se po tobě plazí, když v něm jdeš. [...] Slunce pere, snaží se na ně nedívat, ale odráží se v bolestivých odlescích, které tančí na všech kalužích, pronásledují pohled, pořád oslňují, i když kloptíš oči. A všechno páchne, pot teče v podpaží, mezi nohama, stéká do očí; ale musíš jít. [...] V Indočíně zažíváme nejhrůznější hrůzu a nejkrásnější krásu; mrazivou zimu v horách a spalující vedro o dva tisíce metrů níž; trpíme nejhorším suchem na ostrých vápencových vrcholech a nejhorší vlhkostí v bažinách delty; zažíváme vytrvalý strach při útocích ve dne v noci a nekonečný klid duše tváří v tvář krásám, o jejichž existenci na Zemi jsme neměli tušení; kolísáme mezi zhroucením a vytržením. [...] Nevím, v jakém*

stavu budeme potom; tedy ti, kdo přežijí, protože tam se umírá rychle. [...] To je šílené, jak se tam umírá; zabijejí nás jako ryby. (s. 276, s. 279)

Salagnon se dokázal vrátit zpět, ale jeho přítel Mariani zůstal myšlením v Indočíně: *Zdrhali jsme s rákosníky za zadkem, a zdrháme dodnes. [...] Je to francouzština? Je to taková francouzština, jakou bych měl slyšet, když se procházím v samým srdci nás samejch? Ne, slyším něco jiného. [...] A podle sluchu je nad slunce jasný, že už nejme doma. [...] Francie ustupuje, rozpadá se, dá se to posoudit podle sluchu; jenom podle sluchu, protože vidět nechceme už nic.* (s. 233)

Válka je jednoduchá, řekl Viktorián svému mladému příteli. *Víš, proč je válka věčná? Protože je to nejjednodušší podoba skutečnosti. Všichni chtějí válku, aby se všechno zjednodušilo.* (s. 308)

Pokud se dá Jenniho stylisticky vybroušené knize něco vytknout, jsou to pasáže, kterým se profesionální historik zdráhá uvěřit. Šestákovým dojmem působí opětovné setkání s bývalým důstojníkem SS ve vietnamské buši, nyní seržantem cizinecké legie, sdělujícím francouzskému poručíkovi, že hranice Evropy se z Volhy posunula až k Černé řece: *Evropa je myšlenka, ne světaďil. A já jsem její strážce, i když o tom nikdo neví.* (s. 393) Za první vietnamské války sice němečtí vysloužilci tvořili páteř legie, ale příslušníci SS nebyli do jejích řad zásadně přijímáni. Výlevy typu: *Tak, vesnice je vyčištěná. Vietminfrei.* (s. 395) působí poněkud křečovitě. Dále se v textu objevují „rušivé“ faktografické „omyly“ (například chybné datování bitvy o Hanoj). Nerad bych naopak opomněl skvělý překlad a poznámky překladatelky Danuše Navrátilové.

Popis podzimní ofenzivy Viet Minhu, která začala 16. září 1950 útokem na pevnost Dong Khe, je sice až příliš zjednodušující, ale jde přeci v první řadě o román, takže lze „tolerovat“ autorovu licenci.

Co na tom, že lité boje o zmíněnou pevnost trvaly dva dny a tři noci? Co na tom, že celá operace skončila až v polovině října? Výsledek střetu je stejný: Viet Minh ovládl severní hranici s Čínou a otevřel si cestu na Ha-

noj. Pád Dien Bien Phu znamenal konec stoletého panství Francie nad Indočínou. Vojáci plynule přešli do nového konfliktu, tentokrát s alžírskou Frontou národního osvobození.

Poté, co Alžírsko získalo samostatnost, opustil kapitán Salagnon armádu. Do válkou zbídačené, nyní již „svobodné“ země, se vrátili s Marianim jako civilisté. Viktorián spěchal pro Eurydiku do krví zmítaného Bába al-Wadí. Při záchranné misi mu navždy narušený přítel opětovně zachránil život, když si cestu na letiště doslova prostřílel se slovy: *Na mrtvolu kašlu. Viděl jsem jich tuny. Kdo se mi postaví do cesty, toho oddělám.* (s. 554)

Dočetl jsem se, že středoškolský učitel biologie pracoval na svém díle pět let, a to o nedělich, kdy „posedával“ po kavárnách nad croissantsy a kávou. Neúspěchanost jeho práci zajisté prospěla. Jenni za svoji prvotinu obdržel v roce 2011 prestižní Goncourtovou cenu. Rok před ním obdržel „Goncourta“ za svoji prvotinu *HHhH* Laurent Binet. Jak si vysvětlit skutečnost, že dvakrát po sobě byly oceněny právě historické romány? Zajisté uměleckou kvalitou zpracování látky, osobitým přístupem, ale v neposlední řadě výběrem tématu, rezonujícího napříč společnostmi. Třicetiletá válka ve Vietnamu je bezesporu klíčovou událostí mezinárodních i vojenských dějin (nejen) minulého století. Její výsledek a průběh stále zasahují do rozhodování (nejen) americké administrativy (nikdy více další Vietnam), nemluvě o dopadu v sociální oblasti (posttraumatický syndrom, problémy s návratem do civilního života, nárůst sebevražd, vykořeněnost apod.); to vše v úzkém sepětí *míjení se veřejnosti a politických „elit“* (proč válčíme zrovna tam?).

Mnou předestřené atributy naplnil Alexis Jenni měrou vrchovatou. Indočína, natož bitva o Alžír, není pro Francouze toliko nepřijemná vzpomínka, ale bolestná realita, s níž se doposud potýkají. Dovolím si zakončit tím, čím autorovo dílo začíná: *Co je to hrdina? Ani živý, ani mrtvý, někdo [...], kdo se dostane na onen svět a vrátí se odtud.* Pascal Quignard.

Ladislav Kudrna

Detlef BRANDES

Sudetští Němci v krizovém roce 1938

Překlad Petr Dvořáček
Argo, Praha 2012, 428 s.

Poslední prezidentská volba ukázala, že problematika sudetských Němců a jejich odsunu pro nás zůstává citlivým tématem. Miloš Zeman vyhrál i díky důmyslné kritice Karla Schwarzenberga, který měl k odsunutým Němcům přistupovat příliš vstřícně. Velká část Čechů si stále myslí, že Němci jsou ti „zlí“. Jejich vysídlení po druhé světové válce považuje za spravedlivé, připomíná, že většina z nich podporovala nacismus. Příklon českých Němců k Hitlerovi jistě nemůžeme popírat a přičítá se jim k tíži. Mnozí Češi ale zároveň dodávají, že za první republiky s Němci bylo nakládáno dobře, což je vlastně dost obecné a nepodložené tvrzení. O jejich tehdejších životních podmínkách toho mnoho nevíme, ovšem znát bychom je měli. Umožní nám pochopit, proč se vlastně přiklonili k nacismu.

Životní osudy sudetských Němců před koncem první republiky pomáhá osvětlit kniha Detlefa Brandese, která vyšla roku 2008 v Mnichově. Její česká verze je k mání od prosince 2012. Někteří Češi mohou varovně poukázat na německou národnost autora, tendenční protičeský výklad z jeho strany ale určitě nehrozí. Brandes je renomovaný historik, jehož díla vynikají vyvážeností. Specializuje se na dějiny střední Evropy a zvláště na česko-německé vztahy, nejvíce se zabývá obdobím druhé světové války. Naším dějinám se věnoval v několika publikacích a dokázal je mnohdy představit lépe než tuzemští autoři. V úvodu své nejnovější knihy píše o příčinách tragického rozkolu Čechů a sudetských Němců, které podle něj máme hledat kromě nacistické okupace v letech 1935–1938 a zvláště pak v roce 1938

mezi březnovým anšlusem Rakouska a zářijovou mnichovskou dohodou. Brandes se snaží objasnit, proč získala SdP podporu osmi až devíti desetin sudetských Němců, přestože se hlásila k nacismu a k Hitlerovi. Současně přibližuje počínání německých sociálních demokratů, komunistů i Čechů v pohraničí.

Kniha D. Brandese je na odbornou publikaci celkem čtivá. Autor ji postavil na široké heuristické základně, jejíž konkrétní přehled podává na s. 10–12. Pracoval s materiály z pěti českých archivů. Je vidět, že se v pramenech dobře vyzná, cituje např. přínosně z policejních hlášení, jež strážlivě informovala o dění

v pohraničí. Z odborné literatury využívá jak díla českých, tak německých historiků. Lze mu snad jen vytknout, že nepoužil práce Roberta Kvačka, které mají nepochybně svůj význam.

První z pěti kapitol nejdříve zběžně popisuje vývoj německého stranického spektra v Československu do roku 1935. Následně jsou ve třech bodech shrnuty příčiny velkého vítězství SdP, kterou při volbách v květnu 1935 podpořily skoro dvě třetiny sudetských Němců. Všechny důvody, jež Brandes jmenuje, nás musí nutit k zamyšlení. Za prvé píše o trvání vlády na koncepci československého národního státu, s nímž se Němci nemohli ztotožnit. Měli bychom uvážit, jestli bylo správné budovat stát jako národní, a ne národnostní, když na jeho území žilo zhruba 51 % Čechů, 22 % Němců, 16 % Slováků, kromě toho ještě Maďaři, Rusíni a další. Československý národ byl umělou konstrukcí, žádný takový ve skutečnosti neexistoval. Čeští nacionalisté nastolené poměry přesto zuřivě hájili.

Jako druhý bod autor uvádí státní podporu hraničářů, Čechů, kteří žili ve většinově německých oblastech pohraničí. Jejich podíl v Sudetech se

rok od roku zvyšoval. Němci v republice pozvolna ztráceli pozice a měli obavy, že postup státem upřednostňovaných Čechů je nezadržitelný.

Za třetí podle něj SdP pomohla světová hospodářská krize, která postihla pohraničí více než české vnitrozemí. To bylo způsobeno strukturou tamního hospodářství, závislého na exportu, který se za krize neprosadil. Sudetští Němci trpěli zhruba dvakrát vyšší nezaměstnaností než Češi. Práci neměli ještě v době, kdy v nacistickém Německu byla nezaměstnanost takřka odstraněna. Uváděné příčiny úspěchu SdP jsou podle mne správné, domnívám se však, že by měly být doplněny ještě dalšími důvody. Nepochybně k nim patří vzestup nacistického Německa, k němuž měla strana Konrada Henleina už v roce 1935 blízko, a víra, že Hitler sudetským Němcům pomůže. Úvodní pasáže by se dala vytknout i určitá povrchnost. Brandes zkoumá období let 1935–1938, ale příčiny úspěchu SdP by měl správně pojmenovat až po důkladném prostudování politického vývoje nejméně od počátku třicátých let.

Druhá kapitola popisuje tzv. únorovou dohodu z roku 1937. Československá vláda v ní přistoupila na návrhy německých demokratických stran, jež stále existovaly vedle SdP. Pro sudetské Němce například požadovaly procentuální zastoupení mezi státními zaměstnanci, které by odpovídalo poměru obyvatel české a německé národnosti v celé republice. Brandes uvádí data z prvních měsíců po dohodě, jež potvrzovala mírné zlepšení přístupu k Němcům, ovšem jejich podíl mezi přijímanými státními zaměstnanci stále tvořil jen 9,9 %, a byl tedy hluboko pod žádanou úroveň (s. 36–37). Tato fakta svědčí o nerovnoprávném postavení Němců, které se navzdory formálním závazkům vlády prakticky neměnilo.

Ve třetí kapitole je zmíněno nadšené vítání anšlusu Rakouska sudetskými Němci. Kniha líčí, jak se poté k SdP přidali dosud vládní němečtí agrárníci a křesťanští sociálové (s. 66–74). Většina jejich stoupenců přechod k henleinovcům podporovala, ovšem

Brandes připomíná i osoby a stranické organizace, které s tím nesouhlasily. Německá sociální demokracie zůstala i nadále samostatná. Autor knihy představuje také teror SdP v pohraničí, kterému čelili její oponenti. Jednou z jeho forem byl hospodářský tlak německých podnikatelů na dělníky, propouštění z práce. Britská novinářka Sheila Grant Duff prý trefně poznamenala, že *žít jako nacističtí na sudetském území bylo čiré hrdinství* (s. 79). Pomocí teroru získala SdP v dílčích obecních volbách na jaře 1938 snad až 88 % německých hlasů. Publikace představuje, jak dopadly volby ve vybraných obcích.

Autor dále rozebírá dění před mnichovskou dohodou. SdP tehdy kladla nové a nové autonomistické požadavky. Západní velmoci chtěly, aby jí Československo vyšlo vstříc, ovšem henleinovci usilovali o rozbití republiky. Vláda a prezident navrhli několik plánů, jež měly SdP uspokojit. Ve čtvrté kapitole se hovoří o třetím a čtvrtém plánu, které už zahrnovaly ústupky neslučitelné s demokracií (s. 212). Dávaly Němcům do správy samostatné území v rámci republiky, i když německé oblasti měla zjevně ovládnout SdP. Brandes píše, že prezident Beneš se rozhodl pro udržení teritoriální integrity země, rezignoval však současně na hájení demokracie, a dále tvrdí, že *pro boj o hranice Československa [...] bylo britskou i francouzskou vládou i veřejností možné získat mnohem obtížněji než pro boj o ochranu posledního demokratického státu za Rýnem. Třetí a čtvrtý plán lze chápat i jako zradu, jíž se prezident a vláda dopustili na posledních sudetoněmeckých demokratech*.

Podle mne jde o nesprávný výklad událostí. Brandes nejdříve připomíná velký tlak západních velmocí na Československo, pod nímž musela republika ustupovat SdP, ovšem poté nelogicky naznačuje, že odporem vůči Henleinovi bychom Anglii a Francii získali lépe. Když mluví o rezignaci Beneše na hájení demokracie a zradě páchané na německých demokratech, zaměňuje podle mého názoru demokracii v Sudetech a demokracii ve

většině Československa – první by přijetím plánů byla ztracena, nicméně druhá se díky nim měla zachovat, mimo jiné i pro Němce nežijící v pohraničí. Brandes se na problém zjevně dívá očima německých demokratů. Pokud je v knize někde neobjektivní, pak právě v pasážích, kde nekriticky přejímá jejich stanoviska. Pod vlivem jejich postojů například opakovaně kritizuje premiéra Hodžu, který prý upřednostňoval jednání s SdP a nebral ohled na německé sociální demokraty.

V září 1938 už SdP vyvolávala nepokoje a vznesla heslo „Heim ins Reich“. Brandes připomíná, že část Němců připojení k Říši odmítala, demokraté do ní nechtěli. Kniha podává cenný přehled demonstrací a střetů, které se v pohraničí odehrály. Líčí nepokoje v několika jejich fázích a představuje je přehledně podle jednotlivých regionů. Pátá kapitola demonstrace a srážky přibližuje v rámci významných záříjových událostí, probírá potlačené povstání henleinovců po Hitlerově řeči v Norimberku, přijetí ultimáta západních mocností o odstoupení pohraničí z 21. září i československou mobilizaci z 23. září. Brandes přibližuje, jak tyto události vyvolávaly depresi střídavě u stoupců SdP a u jejich protivníků.

Celkově je knihu možné jen doporučit. Autor v ní vyvrací řadu předsudků na české i německé straně a přibližuje realitu pohraničí před koncem první republiky. Představuje útrapy sudetských Němců v Československu, které umožnily jejich příklon k nacismu. Jejich strasti nebereme příliš v potaz a mnozí z nás je automaticky považují za nepřátele. Po přečtení Brandesovy knihy k nim ale musíme být smířlivější. Zápornou roli nehráli vždy jen oni, i my jsme s nimi občas nakládali nespravedlivě. Velký prostor jsme dosud věnovali připomínání německých vin a zločinů, kriticky bychom však měli hodnotit hlavně oboustrannou animozitu Čechů a sudetských Němců, která znemožnila jejich pokojné soužití v českých zemích.

Petr Anev